

VAN WOORDEN NAAR DADEN

Nadere beschouwingen over de rol van vrouwen in de kerk

“Wij moeten niet liefhebben met woorden en leuzen, maar met daden die waarachtig zijn.” (1Joh 3,18)

Woord vooraf

In het najaar van 1996 heeft de bisschoppelijke Commissie Vrouwen in Samenleving en Kerk een aanvang gemaakt met de opstelling van een verklaring die zou voortbouwen op de in 1994 door de bisschoppen uitgebrachte pastorale reflectie over vrouwen, De banden van vrede versterken (Strengthening the Bonds of Peace), door de voortdurende prioriteit van de participatie van vrouwen in het kerkelijk leven te benadrukken.

In de twee daaropvolgende jaren zijn wij te rade gegaan bij vele vrouwen en mannen - geestelijken, religieuzen en leken - uit alle delen van het land. Door hun opmerkingen, kritiek, vragen en ervaringen met ons te delen, hebben zij ons werk verrijkt en een ontzaglijke bijdrage aan dit document geleverd.

We spreken in het bijzonder onze dank uit aan de leden van de stuurgroep, die geholpen hebben bij de vaststelling van de hoofdpunten die in “Van woorden naar daden” aan de orde komen, en aan de adviseurs van de Commissie Vrouwen, die op ruimhartige wijze hun tijd en ervaring in dit project hebben gestoken. Ook willen wij hier onze consultants noemen en bedanken: leden en medewerkers van de diocesane vrouwencommissies en bureaus, vertegenwoordigers van landelijke katholieke vrouwenorganisaties, de nationale adviesraad en de medewerkers van de Nationale Conferentie van Katholieke Bisschoppen.

We zijn met name dank verschuldigd aan onze medebisschoppen, die voorafgaand aan de definitieve goedkeuring allen zijn uitgenodigd om hun kritiek en commentaar te leveren op het concept-document. Hun steun, aanmoediging en opbouwende kritiek zijn voor deze commissie van onschatbare waarde geweest.

De opstelling van “Van woorden naar daden” is begonnen toen Dolores R. Leckey, gepensioneerd directeur van het Secretariaat voor Gezin, Leken, Vrouwen en Jongeren, de Commissie Vrouwen had samengesteld. Dolores heeft ons werk met deskundigheid, geduld en humor begeleid. Dolores is met haar vele gaven, en vooral haar leidinggevende capaciteiten, bij uitstek een van die vrouwen die in dit document worden erkend als mensen die zich “langdurig en trouw (inzetten) om de rol van vrouwen in het gezin, de kerk, de plaatselijke gemeenschap en de wereld te bevorderen”.

Onze doelstellingen

“Het is volstrekt noodzakelijk over te gaan van de theoretische erkenning van de

actieve en verantwoordelijke aanwezigheid van de vrouw in de kerk tot de praktische uitvoering". Dat is de leer van paus Johannes Paulus II, zoals tien jaar geleden geformuleerd in *Christifideles laici*, zijn apostolische Exhortatie over de roeping en missie van de leken gelovigen.¹

Met deze verklaring bevestigen wij als bisschoppen, leden van de Commissie Vrouwen in Samenleving en Kerk, die leer nog eens. Bovendien bieden wij deze pastorale verklaring om alle kerkelijk leiders - leken, gewijden en religieuzen die de gelofte hebben afgelegd - aan te moedigen om de leer van de kerk over de gelijkheid en de gaven van vrouwen, hun terechte deelname aan de leiding van de kerk en het belang van samenwerking tussen vrouwen en mannen te aanvaarden en ernaar te handelen. Wij doen dat opdat "de deelname van de leken gelovigen aan de heilszending van de kerk vollediger, harmonischer en rijker wordt".² Wij dringen erop aan dat de gestage, zij het soms trage reis van woorden naar daden wordt voortgezet en, waar mogelijk, wordt versneld.

Wij vertrouwen in deze boodschap op de inspiratie van de Heilige Geest. We bouwen op een fundament van kerkelijke leer, waaronder het pauselijk onderricht en documenten van onze eigen bisschoppenconferentie. Tevens putten wij uit onze ervaring als pastores die luisteren naar en leren van vrouwen en actief met hen overleggen en samenwerken.

We presenteren onze boodschap niet alleen ter bemoediging en aansporing, maar ook als een getuigenis van wat er in de kerk zelf gedaan is en nog gedaan kan worden om onze drie doelstellingen te bereiken. Deze zijn naar onze mening essentieel om de waardering voor de waardigheid van vrouwen te doen groeien en te reageren op hun betrokkenheid bij het leven en de missie van de kerk. We hebben onze verklaring opgesteld rond de volgende doelstellingen:

- de gaven van vrouwen in de kerk waarderen en benutten;
- vrouwen in leidinggevende kerkelijke functies benoemen;
- samenwerking tussen vrouwen en mannen in de kerk bevorderen.

Voordat we op elk van deze doelstellingen ingaan, is het wellicht nuttig om iets te zeggen over achterliggende gedachte.

Ons perspectief

In 1994 gaf de Nationale Conferentie van Katholieke Bisschoppen haar goedkeuring aan een pastorale reflectie over vrouwen in kerk en samenleving, getiteld "De banden van vrede versterken". We besteedden daarin aandacht aan de gaven van vrouwen, leiderschap en de gelijkheid van man en vrouw. We presenteerden die verklaring als een stap in een zich ontwikkelende dialoog. We hebben toen toegezegd deze dialoog voort te zetten, een dialoog die onmisbaar is om de banden van vrede te versterken en de eenheid die de Geest ons schenkt, te behouden (Ef 4,3). Dit nieuwe document vormt een nadere uitwerking van "De banden van vrede versterken". Het erkent dat er reeds vooruitgang is geboekt en doet voorstellen voor andere strategieën en acties op alle niveaus van het kerkelijk leven.

Er zijn vele dimensies van het kerkelijk leven waarin vrouwen hun gaven ten behoeve van het Evangelie benutten. Onze bisschoppenconferentie blijft de actualiteit en kritische waarde benadrukken van het kerk-zijn in het gezin, op het werk en in de samenleving.³ Binnen het gezin vragen wij aandacht voor en onderstrepen wij nog eens de ontzaglijk belangrijke functie van de vrouw als echtgenote en moeder.

Terwijl dit document de aandacht richt op de functie van de vrouw in kerkelijke gemeenschappen en instellingen, met name in het leven van de parochie, erkennen wij dat veel van de vrouwelijke gaven voor kerkelijk werk hun voedingsbodem vinden in het gezin. We erkennen ook dat, hoewel de eisen van deze twee functies - in het gezinsleven en in het kerkelijk werk - in balans moeten zijn, de unieke combinatie ervan de missie van de kerk ondersteunt, zowel in het gezin als in de bredere samenleving.

Deze commissie ziet het werk van de vele vrouwen die kerkelijke functies bekleden, als een door de Heilige Geest geïnspireerde en gesteunde beweging. We willen ons inzetten om deze realiteit te bevorderen en uit te breiden op een manier die binnen onze traditie past en in het kerkrecht is toegestaan.

Bij de bespreking van dit onderwerp erkennen we dat discussies over de functie van vrouwen in de kerk heftige emoties kunnen losmaken. Tot deze emoties behoren angst, teleurstelling en woede, maar ook vreugde en hoop. We hebben vrouwen hun voldoening horen uitspreken wanneer gewijde leiders hun gaven en vaardigheden erkennen en benutten ten dienste van het werk van de kerk. We hebben ook vrouwen horen spreken over hun gekwettheid en pijn als gewijde leiders die gaven van de hand wezen of niet ten volle benutten. Sommige gewijde leiders worstelen met hun eigen twijfels en angsten als zij met vrouwen trachten samen te werken als partners in het kerkelijk werk. Zij beseffen dat hun opleiding en achtergrond hen wellicht niet goed op deze verantwoordelijkheid heeft voorbereid.

Deze feiten onder ogen ziend, blijven wij gericht op het uiteindelijke doel, het volbrengen van de verlossende missie die de Heer zijn kerk gegeven heeft. Er zijn tal van manieren om de missieopvatting van de kerk tot uitdrukking te brengen. Het Tweede Vaticaans Concilie leerde dat de kerk maar één bedoeling heeft, namelijk "dat het rijk van God moge komen en het heil van de gehele mensheid werkelijkheid mag worden".⁴ Dit wordt volbracht door Gods Geest die ons de kracht geeft om de boodschap van Christus in woord en daad te verkondigen. Het is daarom de missie van de kerk om zich open te stellen voor het werk van de Geest om de verandering van de wereld tot stand te brengen, zodat een ieder eeuwig leven zal hebben.

Wat de kerk doet - haar missie - kan niet worden losgemaakt van wat zij is. Een van de meest vruchtbare inzichten die men uit het onderricht van het Tweede Vaticaans Concilie kan putten, betreft het wezen van de kerk als een gemeenschap van mensen (*communio*) wier verhoudingen tot elkaar voortvloeien uit hun innige relatie tot de Drie-eenheid. Het zelfbeeld van de kerk als een gemeenschap vormt een centraal thema in het onderricht dat sinds het concilie meer aandacht gekregen heeft. Er vloeien tal van consequenties uit deze leer voort. De voornaamste daarvan is het dynamische verband tussen gemeenschap en missie. Paus Johannes Paulus II formuleert het zo: "de gemeenschap brengt gemeenschap voort en krijgt wezenlijk gestalte als missionaire gemeenschap".⁵ "Een gemeenschap van leven, liefde en waarheid"⁶ zijn, is niet zo maar iets wat voorafgaat aan het volbrengen van de missie van de kerk. Juist het leven als een gemeenschap en het streven om die nog volmakter te belichamen, maakt op zichzelf deel uit van de missie van de kerk. De kerk toont de wereld de mogelijkheid om diepgaander en volkomener te leven volgens de waarden die onlosmakelijk verbonden zijn met Christus' verkondiging over het koninkrijk van God. Op deze manier wordt het leven van de kerk zelf een "werktuig voor algemene verlossing; als licht van de wereld en zout van de aarde naar heel de wereld uitgezonden."⁷ In navolging van onze medebisschoppen in Engeland en Wales geloven wij dat de manier waarop de kerk haar leven als gemeenschap vormgeeft, deel uitmaakt van het teken dat zij de wereld geeft.⁸

Onze diepe betrokkenheid ten aanzien van de effectiviteit van de missie van de kerk bepaalt de richting van alles wat wij in deze verklaring voorstellen. Onze overtuiging omtrent de noodzaak om onze structuren en praktijken voortdurend te hervormen en onze verhoudingen binnen de kerk te vernieuwen, opdat wij betere werktuigen voor de missie worden, heeft ons ertoe gebracht om deze verklaring op te bouwen op grond van de drie bovengenoemde doelstellingen. Elk daarvan werpt een eigen licht op de structuren en verhoudingen van ons gemeenschapsleven. Maar elk daarvan vindt bovenal haar grond in het licht van de missie. Gaven worden geschonken om de missie te volbrengen. Leiderschap is een dienst waardoor de gaven worden benut en geleid. Samenwerking is een vorm van leiderschap en een stijl van kerkelijk werk die op natuurlijke wijze voortkomt uit de gemeenschapservaring en, op even natuurlijke wijze, leidt tot een groter missiebesef.

In deze context zien wij onze drie doelstellingen. Na iedere doelstelling doen wij een aantal pastorale suggesties voor actie op diocesaan en parochieniveau. Veel diocesen, parochies en groepen, die hun woorden reeds omzetten in daden, hebben het initiatief genomen tot acties om de kerkelijke leer over de waardigheid en gelijke positie van vrouwen in praktijk te brengen. Een groot aantal van de hieronder gedane suggesties zijn zelfs gebaseerd op wat zij ons hebben verteld, alsmede op onze eigen ervaring en door gebeden ondersteunde overwegingen. We bieden ze anderen aan om hen te helpen te doen wat ons in deze drie doelstellingen voor de geest staat:

Er zijn concrete stappen ondernomen om “De banden van vrede versterken” ten uitvoer te brengen:

- De bisschoppelijke Commissie Vrouwen heeft het “De banden van vrede versterken: Werkpakket voor de parochie” samengesteld ter ondersteuning van de dialoog en overdenking waartoe in het document wordt opgeroepen. Het pakket bevat portretten van vrouwen, een gebedsdienst, een gids voor een retraite/workshop en ander materiaal.
- De Leadership Conference of Women Religious heeft criteria aangegeven voor de beoordeling van pogingen om de kerkelijke functies toegankelijker voor vrouwen te maken (“Creating a Home”, een Bijzonder Rapport van de LCWR).

DOELSTELLING I

De gaven van vrouwen in de kerk waarderen en benutten

“Er zijn verschillende gaven, maar de Geest is een en dezelfde. Er zijn verschillende vormen van dienstverlening, maar de Heer is een en dezelfde. Er zijn verschillende uitingen van bijzondere kracht, maar het is een en dezelfde God, die alles in allen tot stand brengt. Maar aan ieder van ons wordt de openbaring van de Geest gegeven tot welzijn van allen” (1Kor 12,4-7).

De Schrift getuigt van de sleutelrol die vrouwen in de christelijke geschiedenis hebben gespeeld: Maria was bereid de moeder van God te worden (Lc 1,26-38); de vrouw bij de bron werd de eerste missionaris onder de Samaritanen (Joh 4,4-42); en vrouwen brachten de mannen het nieuws van de verrijzenis (Joh 20,11-18; Lc 24,1-12; Mt 28,1-10). 2000 jaar lang al sieren vrouwen de kerkgeschiedenis met hun heiligheid, moed, intellectuele gaven en werken van gerechtigheid en barmhartigheid.

In “De banden van vrede versterken” onderstreepten wij dat de kerk haar missie beter vervult als zij de gaven van al haar leden benut. Ook benadrukten wij dat de

de verscheidenheid van de gaven van vrouwen niet moet worden gevreesd, maar moet worden erkend als teken van de vitaliteit van de kerk. We erkennen dat de samenleving en de kerk de gaven van vrouwen niet altijd hebben onderkend. We bedoelen hiermee zowel natuurlijke gaven als bijzondere gaven, ofwel charisma's die door de Heilige Geest worden geschonken. Die charisma's bouwen het gehele lichaam van Christus op en "de charismata dienen in dank aanvaard te worden door degene die ze ontvangt, maar ook door alle leden van de kerk".⁹

De gaven die vrouwen bezitten - zoals bijvoorbeeld leidinggevende of organisatorische kwaliteiten - hoeven niet per se uniek voor vrouwen te zijn. Ze zijn echter wel gevormd door de unieke vrouwelijke ervaring die invloed heeft op de wijze waarop deze gaven worden ontwikkeld en in de samenleving en de kerk worden aangewend. We aanvaarden de uitdaging van de Heilige Vader om deze gaven te onderkennen, "onbevreesd het verleden te onderzoeken" en de prestaties van vrouwen te erkennen.¹⁰

We erkennen in de eerste plaats de vele manieren waarop vrouwen reeds hun bijdrage aan de kerk hebben geleverd: bij de opbouw van de kerk thuis, met name bij de overdracht van het geloof aan hun kinderen; in dienstbetoon aan de parochie; bij de oprichting en personeelswerving van katholieke scholen, ziekenhuizen en sociale zorginstellingen; als leidsters van bewegingen voor sociale gerechtigheid, de belangen van het gezin en het recht op leven; als leidsters en medewerksters van catecheseprogramma's; en als bestuursleden en leden van dienstverlenende en liefdadigheidsorganisaties. De gaven van vrouwen als Elizabeth Seton, Frances Xavier Cabrini en Catharina van Siena zijn algemeen erkend. Maar al te vaak blijven de bijdragen van vrouwen echter onopgemerkt en ondergewaardeerd. Paus Johannes Paulus II merkte op: "De waardigheid van de vrouw is vaak miskend en haar voorrechten zijn verkeerd voorgesteld; men heeft haar vaak naar de marge van de samenleving verwezen en zelfs veroordeeld tot een slaafse onderdanigheid."¹¹

In de tweede plaats zien we, als we het verleden nagaan, hoe de heilige Geest nieuwe gaven schenkt in reactie op veranderende historische omstandigheden. Vrouwen als Dorothy Day, grondlegster van de katholieke arbeidersbeweging, zuster Thea Bowman, evangeliste en lerares, en Rose Hawthorne, een religieuze die de weg bereidde voor een nieuwe houding ten opzichte van dood en sterven, beschikten over gaven die ongebruikelijk - zelfs onverwacht - waren, maar toch pasten in hun tijd. Deze vrouwen, en velen met hen, dagen ons uit om ons open te stellen voor de gaven die het lichaam van Christus opbouwen. We moeten met name vrouwen uit andere culturen en jongere vrouwen in hun gaven bevestigen. In "De banden van vrede versterken" wezen we erop dat verschillende stemmen en ervaringen helpen om het Evangelie op een frisse manier te verkondigen. Vrouwen van alle rassen en etnische achtergronden dragen een erfgoed met zich mee waar we allen van kunnen leren. Hun gaven, waaronder die van het gebed, de eredienst, leidinggeven, onderricht en organiseren, zijn een verrijking voor de gehele kerk.

We moeten ook openstaan voor de gaven van jongere vrouwen. Zoals we al stelden in ons pastorale plan voor het werk onder jongvolwassenen, "Zonen en dochters van het Licht" (Sons and Daughters of the Light), verschillen jongvolwassenen aanzienlijk van de generaties voor hen.¹² Ervaringen als het opgroeien in de kerk van na het Tweede Vaticaans Concilie, in een cultuur waarin de rollen van mannen en vrouwen ingrijpend zijn veranderd, hebben jongvolwassenen een andere kijk op kerk en samenleving gegeven. Toch hebben zij een diepe geestelijke honger en een energie en enthousiasme in zich waarvan de kerk het zich niet kan veroorloven die kwijt te raken. Uit onderzoek blijkt dat het kerkelijk werk

“vergrijs”.¹³ Bovendien veroudert het ledenbestand van veel katholieke lekenbewegingen en -organisaties. Het lukt ze vaak slecht om jongere mensen aan te trekken. De vitaliteit van zowel het werk van de kerk als van katholieke groeperingen dwingen ons om de jongvolwassenen te bereiken.

– Het diocees Sioux City sponsort een sprekersbureau dat ook sprekers levert die ingaan op de historische bijdragen van vrouwen aan het diocees, de huidige prestaties van vrouwen in het diocees en diverse vrouwenvraagstukken.

– De vrouwencommissie van het aartsbisdom St. Paul-Minneapolis heeft een nummer van haar nieuwsbrief gewijd aan “Vrouwelijke heiligen - Voorbeelden en leidsvrouwen”. Het bevatte verhalen over gecanoniseerde heiligen en hedendaagse vrouwen die in deze tijd een voorbeeld kunnen zijn.

– Veel diocesen en parochies hebben de in 1992 uitgebrachte verklaring van de Amerikaanse bisschoppen over huiselijk geweld, “Als ik om hulp roep” (When I Call for Help), als uitgangspunt gebruikt voor plaatselijke maatregelen tegen huiselijk geweld. Een aantal aartsbisdommen en diocesen, zoals Milwaukee, Cincinnati, Cleveland en Youngstown, Ohio, hebben een overzicht van de plaatselijke vormen van hulpverlening samengesteld. Het diocees Sioux City, Iowa, heeft een video vervaardigd, getiteld “Liefde mag geen pijn doen: Oproep tot actie tegen huiselijk geweld” (Love Shouldn't Hurt: A Call for Action Against Domestic Violence). Verscheidene diocesen hebben workshops en bijscholingscursussen verzorgd voor pastores en parochiemedewerkers.

Pastorale suggesties

1. Maak gebruik van bestaande mogelijkheden om alle christengelovigen, en met name hen die leidinggevende pastorale functies bekleden of zich daarop voorbereiden (priesters, diakens, seminaristen, religieuze en lekenambtsdragers), te onderrichten over de kerkelijke leer omtrent de gaven van vrouwen, de gelijkheid van mannen en vrouwen en de consequenties van deze leer. Dit kan worden gedaan als onderdeel van het curriculum aan de seminaries, als “post-doc” onderwijs aan priesters en diakens en in de vorm van volwassenenonderwijs en vormingsprojecten. Zie het “De banden van vrede versterken: Werkpakket voor de parochie” voor verdere ideeën, discussieonderwerpen en handleidingen voor workshops.¹⁴

2. Zorg ervoor dat de leer over de gaven en gelijke positie van vrouwen zijn weerslag vindt in alle projecten en in het gehele beleid. Sommige diocesen vinden een vrouwencommissie of -bureau een doeltreffend middel om de kerkelijke leer over de gelijke positie van vrouwen te bevorderen. Anderen hebben in dit verband gebruik gemaakt van een reeds bestaande vrouwenorganisatie in het diocees.

3. Stel door middel van een groepsproces vast welke gaven ieder lid van de groep bezit.

4. Bestudeer de kerkelijke leer over het rentmeesterschap en zoek naar praktische manieren om die in praktijk te brengen.¹⁵ Houd bijvoorbeeld een “Rentmeesterschapszondag” om erachter te komen welke talenten en interesses er in de parochie aanwezig zijn.

5. Herzie op gezette tijden de diocesane, parochie- en organisatorische programma's om ervoor te zorgen dat ze vrouwvriendelijk en cultureel verantwoord en tactvol zijn.

6. Zorg er bij beschrijvingen van de geschiedenis van diocesen, parochies en organisaties voor dat er ook aandacht wordt besteed aan de bijdragen van leken- en

religieuze vrouwen. Gebruik de Vrouwen Geschiedenismaand, elk jaar in maart, om deze bijdragen te publiceren.

Om over na te denken

Welke gaven bezit u zelf? Hoe gebruikt u deze gaven om de kerk te helpen haar missie in deze wereld te volbrengen?

Om te doen

Richt een bevestigend of bemoedigend woord tot vrouwen die proberen te leven vanuit de boodschap van het Evangelie. Dit kunnen familieleden zijn of medewerkers, burens, of leden van uw parochie. Schenk met name aandacht aan vrouwen wier gaven soms over het hoofd worden gezien, zoals jonge en oudere vrouwen.

DOELSTELLING 2

Vrouwen in leidinggevende kerkelijke posities benoemen

“In de geest van de grote christelijke vrouwen die het leven van de kerk door de eeuwen heen hebben verlicht en die de kerk vaak hebben teruggeroepen tot haar essentiële missie en dienstvaardigheid, doe ik een beroep op de vrouwen in de kerk van deze tijd om nieuwe vormen van dienstvaardig leiderschap te vinden, en verzoek ik alle instellingen van de kerk om zich voor deze bijdrage van vrouwen open te stellen.”¹⁶

Steeds meer goed opgeleide, begaafde en ervaren vrouwen veranderen het aanzien van kerk en samenleving. De herziening van het Wetboek van Canoniek Recht in 1983 en de vraag naar kerkelijke dienstverlening hebben binnen de kerk nieuwe mogelijkheden gecreëerd voor vrouwen, van wie velen een leidinggevende kerkelijke positie op landelijk, diocesaan en parochie-niveau zijn gaan bekleden. Op landelijk niveau werken vrouwen bijvoorbeeld mee als theologen, geven zij les aan seminaries en vervullen zij belangrijke functies in de bisschoppenconferentie. Ook in de diocesen bekleden vrouwen verantwoordelijke posities. Zij zijn bijvoorbeeld hoofd van een school, vervullen een leidinggevende rol in de liturgie en de eredienst, plannen het pastoraal werk en leiden de catechese, regelen de inzet van mensen of zijn directeur van katholieke liefdadigheidsinstellingen. Ze zetelen in het bestuur van katholieke ziekenhuizen en instanties voor gezondheidszorg.

Posities die voorheen niet toegankelijk waren voor vrouwen, zoals die van secretaris van het bisdom en kerkelijk rechter, staan nu wel voor hen open als gevolg van de herziening van het Wetboek van Canoniek Recht. In “De banden van vrede versterken” constateerden wij deze ontwikkelingen en deden de toezegging dat wij zouden zoeken naar nieuwe manieren waarop vrouwen leidinggevende functies in de kerk kunnen uitoefenen. We benadrukken de noodzaak om vrouwen te benoemen in functies die een substantiële verantwoordelijkheid en invloed met zich meebrengen, zodat de kerk ten volle van hun talenten kan profiteren.

De mogelijkheden om vrouwen op leidinggevende posities in de kerk te

benoemen beginnen nu pas verkend te worden. Het Wetboek van Canoniek Recht behoudt slechts enkele ambten en kerkelijke functies voor aan gewijden. Het bepaalt dat leken mogen “meewerken” aan de uitoefening van het bestuur, voorziet in een uitbreiding van de categorie die een kerkelijk ambt mag bekleden en staat de kerk toe om in toenemende mate gebruik te maken van de talenten van lekenmannen en -vrouwen.¹⁷

De benoeming van leken in leidinggevende kerkelijke functies stelt de kerk voor de uitdaging om helderheid te scheppen in de verhouding tussen jurisdictie en wijding. Deze twee rijke bronnen van machtiging tot een ambt werden van oudsher beschouwd als zijnde aan elkaar gerelateerd maar wel onderscheiden. Wanneer er helderheid in deze verhouding wordt geschapen, zal dat de gewijden helpen om op een betere manier invulling te geven aan hun verantwoordelijkheid voor de “volledige zielzorg”,¹⁸ terwijl kundige en daartoe toegeruste leken hun gaven gebruiken voor alle functies die volgens het kerkelijk recht zijn toegestaan. Zoals wordt opgemerkt in “De banden van vrede versterken”:

“We moeten zoeken naar alternatieve wijzen waarop vrouwen leidinggevende functies in de kerk kunnen bekleden. Wij zijn zeer vóór dit leiderschap, dat in bepaalde opzichten reeds een realiteit is, en beloven de deelname van vrouwen in alle mogelijke facetten van het kerkelijk leven te vergroten”.

We hebben in het verleden kerkelijk leiders aangemoedigd om aan te geven welke kerkelijke functies, en dan met name leidinggevende functies, open staan voor vrouwen. We moeten thans een verschuiving in ons denken aanbrengen. We gaan ervan uit dat alle functies in de kerk toegankelijk zijn voor vrouwen, tenzij het canoniek recht anders bepaalt. De functies zijn vrij toegankelijk; we moeten alleen de vrouwen die ze kunnen vervullen, blijven aanwijzen, uitnodigen en opleiden.

– Het diocees Albany, N.Y., heeft als beleid dat het vrouwen stimuleert en begeleidt op leidinggevende sleutelposities in het diocees. Een van de drie secretarissen van het bisdom is een vrouw.

– De Nationale Raad van Katholieke Vrouwen sponsort cursussen leidinggeven op acht tot tien plaatsen door het hele land om vrouwen te helpen om hun gaven in hun gezin, parochie en gemeenschap te ontdekken en te delen.

Pastorale suggesties

1. Benoem gekwalificeerde vrouwen op leidinggevende en besluitvormende posities, voor zover toegestaan volgens het canoniek recht.
2. Ontwikkel manieren om vrouwen voor te bereiden op leidinggevende functies in de kerk:
 - Verschaf vrouwen de mogelijkheden en middelen, o.a. beurzen, om de voor leidinggevende kerkelijke functies vereiste opleiding, geestelijke vorming en vaardigheden te verwerven.
 - Stimuleer vrijwilligers om workshops en conferenties bij te wonen die verband houden met hun gebied van dienstbetoon. Bied waar nodig financiële ondersteuning.
 - Stimuleer de dialoog en samenwerking tussen diocesen en theologische faculteiten, hetgeen kan resulteren in stages en veldwerk op verschillende niveaus van de kerk voor vrouwen die een kerkelijke studie volgen.
 - Stel een personeelsbeleid vast om bekwame vrouwen aan te trekken en blijvend in te zetten op leidinggevende posities op landelijk, diocesaan en parochieniveau. Dit beleid omvat ook, maar beperkt zich niet tot, de vaststelling van

een redelijke vergoeding, functieomschrijvingen en heldere, redelijke procedures voor het aangaan, evalueren en beëindigen van de arbeidsovereenkomst en de afhandeling van klachten.¹⁹ Besteed ook aandacht aan beleid en regelingen die hun uitwerking hebben op het gezinsleven, zoals flexibele werktijden, duobanen en ouderschapsverlof.

3. Stel een vrouw aan als woordvoester van de plaatselijke kerk.

4. Bied vrouwen een cursus leidinggeven aan, zodat zij de missie van de kerk in de samenleving effectiever kunnen vervullen, bijvoorbeeld door bepaalde wetgeving te bepleiten of actie te voeren tegen geweld.

5. Stel een adviescommissie of een soortgelijk orgaan in om de voortgang op het gebied van deze suggesties te volgen en op gezette tijden verslag te doen van hun bevindingen.

Om over na te denken

Welke leidinggevende functies kunnen vrouwen in uw diocees, parochie, beweging of organisatie vervullen en welke vervullen zij al? Wat helpt vrouwen volgens uw ervaring om leidinggevende posities te gaan bekleden en wat belemmert hen juist?

Om te doen

Lees het gedeelte over leidinggeven in “De banden van vrede versterken”. Denk er zelf over na en discussieer erover met de leden van uw parochie of kleine gemeenschap.

DOELSTELLING 3

De samenwerking tussen mannen en vrouwen in de kerk bevorderen

“Het pastorale kerkelijk werk kan effectiever zijn als we werkelijk gaan samenwerken, ons bewust van onze zwakheden, maar dankbaar voor onze gaven. Samenwerking daagt ons uit tot het inzicht dat wij werkelijk met elkaar verbonden zijn in het lichaam van Christus, dat we niet los staan van elkaar, maar onderling afhankelijk zijn.” - Amerikaanse katholieke bisschoppen, “Geroepen en begiftigd voor het derde millennium” (Called and Gifted for the Third Millennium)

Samenwerking in het kerkelijk werk heeft een nieuw gewicht gekregen sinds het Tweede Vaticaans Concilie benadrukte dat iedereen die gedoopt is, geroepen is tot een leven van heiligheid en dienstvaardigheid. Zowel vrouwen als mannen hebben ons verteld dat samenwerking een heel belangrijk punt voor hen is. Ze noemden zowel de successen die ze hadden bereikt alsook de moeilijkheden die ze waren tegengekomen, met name wanneer mensen een ander idee van samenwerken hadden. Wij spreken hier van samenwerking als “de samenwerking van alle gedoopten, die elk hun specifieke, persoonlijke gaven bijdragen” ten behoeve van de kerk.²⁰

In dit gedeelte besteden wij bijzondere aandacht aan de samenwerking tussen mannen en vrouwen. Hoewel samenwerking niet simpelweg een kwestie van sekse is,

realiseren we ons dat het voor veel vrouwen van bijzonder belang is, omdat daaruit blijkt dat men werkelijk openstaat voor hun gaven. We realiseren ons ook dat samenwerking onontbeerlijk is, willen vrouwen een stem hebben in het besluitvormingsproces van de kerk. Wanneer pastores en andere kerkelijk leiders niet samenwerken, worden vrouwen daar in onevenredige mate door getroffen, aangezien hun stem vaak ontbreekt in het besluitvormingsproces. Dit soort tekortkomingen treffen zowel vrouwen als de kerk als geheel, die de aanwezigheid en gaven van zowel vrouwen als mannen nodig heeft. Paus Johannes Paulus II heeft erop gewezen dat een ontkenning van de gelijke positie van vrouwen ook afbreuk doet aan de werkelijke waardigheid van mannen.²¹

De afgelopen jaren hebben clerus en leken zich bewust meer geconcentreerd op samenwerking en de Heilige Geest gevraagd om hulp om inzicht in dit begrip te krijgen en het in het beleid en de praktijk van de kerk te verwerken. Wat is daarvoor nodig? Wij bieden hier enkele algemene beschouwingen, gevolgd door praktische stappen om de samenwerking in de kerk te bevorderen.

Algemene beschouwingen

Waardering voor de gaven - van onszelf en van anderen - is cruciaal. Het Tweede Vaticaans Concilie leert dat de Geest verschillende gaven schenkt voor het welzijn van de kerk en dat alle gelovigen "het recht en de opdracht [hebben] deze in de Kerk en in de wereld te gebruiken tot welzijn van de mensen en tot opbouw van de Kerk".²² Samenwerking in het werk van de kerk vindt haar grond in de doop, gebaseerd op de gaven van elke gelovige en verbonden met de missie van de kerk en haar wezen als *communio*.

De kerkelijke gemeenschap wordt gekenmerkt door een verscheidenheid aan roepingen en levenssituaties, functies, ambten en gaven. Lekenchristenen hebben als goede rentmeesters en -meesteressen de plicht om deze gaven aan de kerk te wijden, terwijl pastores omgekeerd de plicht hebben om die gaven te koesteren. Doeltreffende samenwerking is een teken van een zich verdiepende *communio*. Voor de kerk is samenwerking geen optie; het is de manier waarop volwassen christenen uiting geven aan hun eenheid in Christus en zich samen inzetten om zijn missie in deze wereld te volbrengen.

In "Geroepen en begiftigd voor het derde millennium" erkenden wij dat samenwerking "een enorme opgave is die veranderingen in het denkpatroon, gedrag en de verwachtingen van zowel leken als geestelijken vereist."²³ Een belangrijk punt dat we onder de loep moeten nemen, is de houding ten opzichte van gezag. Wij stellen duidelijk dat het bij gezag in de kerk in de eerste plaats draait om dienstvaardigheid. Wij zien gezag niet als een persoonlijk bezit, maar als een gave die de kerkelijke gemeenschap geschonken is om de eenheid en goede orde te bewaren. Pastores staan voor de uitdaging om hun gezag aan te wenden om de gaven van anderen naar boven te halen en te trachten de obstakels weg te nemen die de volledige benutting van deze gaven in de weg staan. Alle gelovigen worden uitgedaagd om hun gaven te gebruiken om de missie van Christus in de wereld te bevorderen. Allen moeten deelnemen aan de bouw van het koninkrijk van God.

Charmaine Williams, directeur pastorale planning en personeelsorganisatie bij het diocees Fort Worth, Texas, heeft nauw met de bisschop samengewerkt om de samenwerkingsstructuur van het diocees te ontwikkelen. Bij een van de projecten wordt een klein team ingezet ter ondersteuning van nieuwe pastores om een soepele

overgang naar de parochie te bewerkstelligen. Dat team geeft uitleg wat samenwerken in de kerk inhoudt en hoe mannen en vrouwen kunnen samenwerken.

Praktische stappen

Hoewel samenwerking inderdaad een “enorme opgave” is, kunnen we een aantal praktische stappen aangeven die daarbij kunnen helpen. Ten eerste moeten we onze eigen overtuigingen en gedragspatronen bekijken en iets doen aan dat wat ons vermogen tot samenwerking belemmert. Zien we samenwerking als iets waardevols waarin we tijd en energie willen investeren? Samenwerking kan de gedeelde verantwoordelijkheid voor de missie bevorderen, maar het kost wel meer tijd. Welke sterke en zwakke punten hebben we? Zijn we bereid om anderen te vertrouwen of hebben we juist een buitensporige behoefte om zelf de touwtjes in handen te hebben? Er bestaat geen volmaakte “samenwerker”. Persoonlijke karaktereigenschappen, opleiding en levenservaring hebben hun invloed op ons vermogen om samen te werken. Een voorbeeld daarvan is een gebrekkig besef van eigenwaarde, dat kan leiden tot een houding van vijandschap en wedijver die de samenwerking tegenwerkt.

In bepaalde gevallen is mogelijk eerst genezing en verzoening nodig voordat er sprake kan zijn van samenwerking. Hoewel we vele positieve ervaringen kennen van vrouwen die samenwerken met bisschoppen, priesters en diakens, weten we ook van trieste ervaringen van misverstanden, afgunst en autoritair gedrag. Dit soort ervaringen hebben zowel aan de kant van de clerus als van de leken geleid tot pijn en wantrouwen. Deze gevoelens dienen te worden erkend en weggenomen voordat we kunnen samenwerken in de missie van Christus.

Een tweede praktische stap betreft de erkenning van gaven. De individuele gaven moeten door de groep gezamenlijk worden bevestigd. Sommige groepen volgen een onderscheidingsproces dat de duidelijke en minder duidelijke gaven van een persoon aan het licht brengt. Dit proces kan mensen - geestelijken, religieuzen en leken - helpen om de gaven en talenten die zij wellicht over het hoofd hadden gezien of als niets bijzonders beschouwden, te erkennen en op waarde te schatten. Het bevestigt de unieke bijdrage die hij of zij aan de gemeenschappelijke zaak levert.

Ten derde schept de vaststelling van gaven helderheid in de functies. Helderheid ten aanzien van functies en verantwoordelijkheden voorkomt dat men in elkaars vaarwater komt, hetgeen een bedreiging vormt voor de samenwerking. Als mensen ervan overtuigd zijn dat hun gaven worden erkend en gewaardeerd, is het waarschijnlijker dat zij zich erop richten om hun eigen taken goed uit te voeren om zo de missie van de groep te volbrengen. Tegelijkertijd moet de functieverdeling ook weer niet al te strikt zijn. Vooral vrouwen is vaak een stereotype rol opgelegd die het hen verhinderde om al hun gaven te ontplooiën. Van vrouwen werd bijvoorbeeld vaak verwacht dat zij zich achter de schermen verdienstelijk maakten in plaats van de meer zichtbare leidinggevende en beheerfuncties op zich te nemen.

Ten vierde vereist samenwerking bepaalde vaardigheden die aan te leren zijn. Tot die vaardigheden behoren communicatie, het vermogen om met groepen samen te werken en het vermogen om met de verschillende vormen van diversiteit om te gaan. Ook conflicthantering en managementvaardigheden zijn onmisbaar. Mensen beschouwen een conflict vaak als iets “onchristelijks” en gaan het liever uit de weg. Een verstandige gemeenschap zorgt ervoor dat er een aantal leden zijn die over de opleiding en vaardigheden beschikken om de groep te helpen op een positieve manier met een conflict om te gaan, zodat het iets wordt waarvan zij leert en groeit.

Tot slot moeten wij zorg dragen voor het geestelijk fundament waarop de samenwerking rust. Dat betekent persoonlijk en gemeenschappelijk gebed, tijd voor overdenking en gesprekken over het geloof, en aandachtig luisteren naar de Geest in ons midden. Het gebed, de sacramenten, naastenliefde en dienstvaardigheid vormen in uitgebreidere zin samenwerking met God en met degenen die wij dienen. Samenwerking is veel meer dan slechts een manier om bepaalde taken uit te voeren. Aangezien God ieder van ons oproept tot heiligheid en wij in en door onze relaties heilig worden, is samenwerking een manier om te worden zoals God ons wil.

- Het diocees Saginaw, Michigan, heeft financiële ondersteuning gegeven aan vijf conferenties waar de deelnemers werd geleerd hoe je kunt samenwerken. De conferenties, waar aandacht wordt besteed aan onderwerpen als eigenwaarde en spiritualiteit, zijn gericht op Latijns-Amerikaanse vrouwen, maar zijn verder toegankelijk voor iedereen, inclusief priesters en mannelijke leken.
- In het diocees St. Cloud, Minnesota, komt het personeel van het Bureau Gezinsleven, het Bureau voor de Roepingen en het Permanente Diaconaat elke morgen bij elkaar om de hoeveelheid werk van die dag te bespreken. Ze beginnen hun vergadering met gebed. Dit heeft geleid tot een sfeer van eenheid en meer inzicht in elkaars werk.

Pastorale suggesties

1. Bied doorlopende workshops, trainingsdagen en opleidingsmogelijkheden aan voor parochie- en bisdommedewerkers - geestelijken en leken - over de mogelijkheden en problemen van samenwerking. Daarbij hoort ook training in conflicthantering en vaardigheden om tot een oplossing te komen.
2. Bedien u van inclusief taalgebruik, bijvoorbeeld in het catechese- en godsdienstmateriaal, in liedbundels, in de dagelijkse omgang en in het gebed en de prediking.²⁴ Gevoelig taalgebruik is een bouwsteen van het fundament voor samenwerking, doordat het een erkenning is van de aanwezigheid en deelname van vrouwen.
3. Stel vast in welke parochies en diocesane instellingen de samenwerking goed loopt en besteed daar aandacht aan, bijvoorbeeld in het diocesane nieuwsblad.
4. Beleg discussies over de veranderende rollen van vrouwen en mannen en de manier waarop zij effectief werkzaam kunnen zijn in het gezin, de parochie en bredere gemeenschappen. De huwelijksvoorbereiding is een uitgelezen gelegenheid om de waarde van samenwerking nog eens te onderstrepen.
5. Schep helderheid in de gezagsstructuur van de parochie, zodat de pastor, de pastorale medewerkers, de pastorale en financiële raad en de parochianen begrijpen waar zij op aangesproken kunnen worden.
6. Onderwerp het samenwerkingsproces in de diocesen en parochies op gezette tijden aan een herziening en evaluatie.

Om over na te denken

Wat voor ervaring heeft u met samenwerking in het gezin, op het werk en in de parochie? Hoe hebben de resultaten en de problemen van samenwerking hun weerslag gehad op uw spirituele groei?

Om te doen

Maak een persoonlijke inventaris op van uw sterke en zwakke kanten die uw vermogen tot samenwerking beïnvloeden. Welke positieve eigenschappen hebt u te bieden en welke houding of gedragwijze zou u wellicht moeten veranderen?

Ons streven

Als de Commissie Vrouwen in Samenleving en Kerk, streven wij ernaar om ons pleidooi ten behoeve van de vrouwen voort te zetten. De afgelopen jaren is dat pleidooi tot uiting gekomen in verklaringen over huiselijk geweld en seksueel misbruik van kinderen in de huiselijke kring; een colloquium waarop de betekenis van een katholiek feminisme werd onderzocht. Wij streven ernaar om nieuwe manieren te zoeken waarop wij op effectieve wijze het belang van de vrouwen kunnen behartigen. We zullen met name aan twee terreinen bijzondere aandacht schenken. Ten eerste zullen we, gehoor gevend aan de oproep van de Heilige Vader "om aandacht te besteden aan het gehele vraagstuk hoe de specifieke gaven van vrouwen in de kerkelijke gemeenschap worden gevoed, geaccepteerd en vruchtbaar gemaakt,"²⁵ ons laten voorlichten over de bijzondere behoeften, betrokkenheid en gaven van vrouwen en de manier waarop de gaven van vrouwen in het kerkelijk leven kunnen worden erkend en benut. Ten tweede zullen we nagaan welke nieuwe vormen van kerkelijk leiderschap in deze tijd nodig kunnen zijn, en zullen we stappen ondernemen om ervoor te zorgen dat vrouwen zich daarop, en op reeds bestaande leidinggevende functies, kunnen voorbereiden.

De commissie erkent de noodzaak om de voortgang van de in dit document vervatte suggesties te volgen. Dienovereenkomstig zal de commissie de relatie met diocesane vrouwencommissies, -instellingen en nationale vrouwenorganisaties onderhouden om te bezien hoe de voortgang is en te horen of er suggesties zijn voor verdere actie.

Conclusie

Door de keuze om vier jaar na "De banden van vrede versterken" opnieuw over de gaven en het leiderschap van vrouwen te spreken, benadrukken wij de voortdurende prioriteit hiervan. We moedigen de vrouwen en mannen aan die zich al vele jaren trouw hebben ingezet om de rol van de vrouw in het gezin, de kerk, de plaatselijke gemeenschap en de wereld te bevorderen. Tegelijkertijd grijpen wij de gelegenheid van het jubeljaar 2000 aan om te erkennen dat wij in het verleden dingen fout hebben gedaan of juist verzuimd hebben te handelen, in het besef dat de vreugde van een jubeljaar gebaseerd is op een oprechte bekering van het hart.²⁶ Om van woorden tot daden te komen is er een voortdurende bekering van geest en hart vereist, die ons ertoe brengt om niet alleen de hier voorgestelde punten van actie te ondernemen, maar ook andere, die ons door de Geest worden ingegeven.

Onze fundamentele aanbeveling is echter gericht aan alle leden van de kerk: onderzoek in gebed uw eigen hart en geest, vraag u af of onze houding en handelwijzen, onze woorden en daden, de vooruitgang van de rol van vrouwen in de kerk bevorderen. Scherpe retoriek, het elkaar op goedkope en onterechte wijze

etiketten opplakken, arrogantie en gebrek aan bereidheid om te luisteren naar en te leren van mensen met een ander perspectief, vormen allemaal belemmeringen voor deze vooruitgang. Onze uitdaging is - nog steeds - om "banden van vrede" te smeden, om een teken van eenheid te worden, een teken van het werk van de Geest onder ons.

Deze uitdaging kunnen wij alleen aangaan door persoonlijk in de Geest te leven. We moeten voor elkaar bidden, inzien hoe de Geest ons leidt en zowel de nederigheid als de kracht bezitten om te volgen. Bovenal moeten wij voor ogen houden dat het werk dat wij doen niet van onszelf is, maar van God - in wiens naam het begint, onder wiens leiding het voortgaat en in wiens heerlijkheid het eindigt.

Vertaling: P.C. de Die

Noten

1. Johannes Paulus II, Encycliek *Christifideles laici* (30 december 1988), 51.
2. A.w., 52.
3. Zie bijvoorbeeld de verklaring van de Amerikaanse bisschoppen *Follow the Way of Love*, Washington, D.C.: USCC, 1994, en *Communities of Salt and Light*, Washington, D.C.: USCC, 1994.
4. Tweede Vaticaans Concilie, pastorale Constitutie over de kerk in de wereld van deze tijd *Gaudium et spes*, 45.
5. *Christifideles laici*, 32.
6. Tweede Vaticaans Concilie, dogmatische Constitutie over de kerk *Lumen gentium*, 9.
7. T.a.p.
8. Bisschoppenconferentie van Engeland en Wales, *The Sign We Give: Report from the Working Party on Collaborative Ministry*, 1995.
9. *Katechismus van de katholieke kerk*, 799-800.
10. Johannes Paulus II, *Brief aan de vrouwen* (29 juni 1995), 3.
11. A.w..
12. Nationale Conferentie van Katholieke Bisschoppen, *Sons and Daughters of the Light: A Pastoral Plan for Ministry with Young Adults*, Washington D.C.: USCC, 1996.
13. National Pastoral Life Center, Voorbereidend rapport aan de NCCB Subcommittee on Lay Ministry, november 1997.
14. NCCB Commissie Vrouwen in Samenleving en Kerk, *Strengthening the Bonds of Peace, Parish Resource Packet*, Washington, D.C.: USCC, 1996.
15. Zie NCCB, *Stewardship: A Disciple's Response*, Washington D.C.: USCC, 1996.
16. Johannes Paulus II, *Brief aan Mary Ann Glendon en de afvaardiging van de Heilige Stoel naar de Wereldconferentie over Vrouwen* (29 augustus 1995).
17. Zie canon 129.2. Zie ook canon 145 en 149 over de voor ambtsdragers

ambtsdragers vereiste eigenschappen en canon 517.2, dat handelt over de pastorale zorg in parochies die geen eigen pastor hebben.

18. *Volledige zielzorg* wordt omschreven als de pastorale zorg die is voorbehouden aan de priester. Zie canon 150.

19. Zie *Just Treatment for Those Who Work for the Church*, Cincinnati: National Association of Church Personnel Administrators, 1986. Zie ook *The Individual and the Institution: Strengthening Working Relationships in the Church*, Cincinnati: National Association of Church Personnel Administrators, 1994.

20. NCCB Commissie Leken, *Gifts Unfolding: The Lay Vocation Today With Questions for Tomorrow*, Washington D.C.: USCC, 1990, 49.

21. Vgl. Johannes Paulus II, apostolische Brief *Mulieris dignitatem* (15 augustus 1988), 10.

22. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het lekenapostolaat *Apostolicam actuositatem*, 3.

23. NCCB, *Called and Gifted for the Third Millennium*, Washington D.C.: USCC, 1995, 18.

24. Zie NCCB, *Strengthening the Bonds of Peace*, Washington, D.C.: USCC, 1995, 18.

25. Johannes Paulus II, *Rede tot de bisschoppen van Michigan en Ohio tijdens hun ad limina-bezoek*, 21 mei 1998, in: *Ad Limina Adresses: February 1998 - October 1998*, Washington, D.C.: USCC, 1998, 48.

26. Johannes Paulus II, apostolische Brief, *Tertio millennio adveniente* (10 november 1994), 32.